

A társadalmi-gazdasági fejlettség eltérései a Belarusz* Köztársaság régióiban, és csökkentésük módozatai

A Belarusz Köztársaság regionális fejlesztésének fő célja innovatív és stabil, szociálisan orientált gazdaság kialakítása a térségi adottságok és hatótényezők felhasználásával, s ezen az alapon a helyi közösségek életszínvonalának és életminőségének emelése. Nagyan függ az e célhoz való közeledéstől, hogy mennyire sikerül megszüntetni a régiók társadalmi-gazdasági fejlettségében kialakult különbségeket. Jelen kutatás feladata, hogy felmérje, milyen a belarusz közigazgatási járások (rajonok) általános (komplex) társadalmi-gazdasági fejlettsége, hogy bizonyítsa az indokolatlanul magas területi fejlettségbeli különbözőség meglétét, és javaslatot tegyen csökkentésének eszközeire.

A komplex értékelés azért válik szükségessé, mert a járások társadalmi és gazdasági fejlődését külön-külön jellemző egyedi mutatók nem adnak integrált képet a járások fejlettségéről. Ráadásul Belaruszban még nem számítják az egy főre jutó bruttó hazai (területi¹) terméket (nemcsak járásokra, de megyékre sem), amelyet pedig a gazdasági fejlettség általános (komplex) mutatójának lehetne tekinteni. De még ha lennének is ilyen számítások, tévedés volna egyértelműen beszélni a régiók általános társadalmi-gazdasági fejlődéséről/fejlettségéről, mivel két régió azonos egy főre jutó GDP esetén is erősen különbözhet egymástól más társadalmi-gazdasági paraméterek szerint. A komplex értékelés mellett szóló másik érv, hogy a járások gazdasági és társadalmi fejlődésének folyamatait kívánjuk megérteni, fel akarjuk tárni okaikat. Csak az egyedi mutatók sokaságát elemezve lehet megismerni azokat a tényezőket, amelyek e területegységek társadalmi-gazdasági helyzetének javulását vagy romlását kiváltják.

Miért éppen a közigazgatási járásokat választottuk ez irányú vizsgálódásunk fő tárgyának? Először is, a járások alkotják az ország regionális irányításának egyik fő láncszemét. Másodszor, ez az a szint, amelyen inkább megfigyelhetők a területi különbségek. Az ismert geográfiai szabály így hangzik: minél kisebb az elemezni kívánt egység területe, annál jobban kiütözkönek a különbségek. Harmadszor, a közigazgatási járásokra vonatkozó statisztikai információ a mi körülményeink között könnyebben elérhető és összegyűjthető, mint az egyes településekre vonatkozó. Negyedszer, a járási szint lehetővé teszi, hogy egységben szemléljük a várost és a rurális térséget, amelyek között ténylegesen szoros kapcsolatok és egymáshoz kötődések állnak fenn.

A geográfiai és a közgazdasági szakirodalomban a szerzők eltérő módokon közelítenek a regionális fejlettségi szint komplex értékeléséhez. Minden ilyen értékelés szubjek-

* A földrajzinév-bizottság szerint Fehéroroszország. A belaruszok által helyesebbnek tartott változatot alkalmazzuk. – A fordító.

¹ Az országnál kisebb területegységről lévén szó, a szerzők nem a bruttó hazai termék kifejezést használják, hanem bruttó regionális terméket írnak, ami logikus is. A fordításban mégis használni fogom a „területi GDP” kifejezést, ahogy ez a magyar nyelvű szakirodalomban megszokott. – A fordító.

tív, vagyis függ a kutatók és szakértők nézeteitől és módszereitől. Ezért minden komplex értékelést bizonyos fokú óvatossággal szükséges fogadni, felhasználásuk során pedig érteni kell, milyen volt az alkalmazott módszertan, a kitűzött cél, melyek a gyakorlati felhasználás lehetőségei, mennyire vették figyelembe a korszerű kívánalmakat stb.

Általában minden komplex értékelés három szakaszból áll: 1) az egyes mutatók kiválogatásából, amelyek alapján majd a számítás történik; 2) a mutatók transzformációjából, aminek eredményeként a mutatók egymással összehasonlíthatókká válnak (erre azért van szükség, mert a komplex értékeléshez egészen különböző mutatókat kell összeadni, többek között eltérő mértékegységűeket (rubel, százalék stb.); 3) annak a módszernek a kiválasztásából, amellyel a standardizált változókat aggregáljuk.

A közigazgatási járások gazdasági fejlettségének megítéléséhez a következő 5 mutatót választottuk ki (a 2005–2008. évek átlagértékeit):

1. egy főre jutó ipari termelés, millió rubel;
2. 100 hektár mezőgazdasági területre jutó mezőgazdasági termelés, millió rubel;
3. egy főre jutó befektetés az alaptőkébe, millió rubel;
4. az exportáru értékének aránya az importáruéhoz képest, %;
5. Engel-együttható (a közutak és vasutak hossza alapján számítva).

A járások szociális fejlettségének megítéléséhez az alábbi 5 mutatót vettük figyelembe (a 2005–2008. évek átlagértékeit):

1. a munkavállalók havi átlagos nominális beralapja, ezer rubel;
2. egy személyre jutó fizetett szolgáltatás, ezer rubel;
3. egy személyre jutó kiskereskedelmi áruforgalom (közétkeztetéssel), ezer rubel;
4. egy személyre jutó teljes lakóterület (nem csupán a szobáké), m²;
5. csecsemőhalandóság (az egy éves koruk előtt meghaltak aránya ezer élve születettből), ezrelék.

Véleményünk szerint a felsorolt mutatók képet alkotnak a belarusz járások gazdaságának bizonyos vonatkozásairól, továbbá direkt módon vagy közvetve jellemzik a helyi lakosság életének különböző oldalait.

Az egyedi mutatókat rangsorolással transzformáltuk. Ez azt jelenti, hogy minden területi egységhez (ezek nálunk a járások) hozzárendeltünk egy helyezést a sorban: a mutató legrosszabb értékét egynek vettük, az utána következőt kettőnek és így tovább. Teljesen mindegy, hogy az egyest a legjobb vagy a legkedvezőtlenebb mutatóértékhez rendeljük – a fontos csak az, hogy a komplex mutató számítása során mindig csak a legjobb értékhez vagy csak a legrosszabbhoz társítsuk. Figyelembe véve, hogy a mi fejlettségszámításunk 10 mutatón alapul, a rangsort az összesre felállítottuk, mind a 118 járásban.

A transzformált mutatók aggregálását úgy hajtottuk végre, hogy járásonként összeadtuk őket, kiszámítottuk az átlagot, vagyis az összeget elosztottuk tízzel. Ennek eredményeként megkaptuk a komplex mutatót (indexet): ez minél nagyobb, annál magasabb a járás társadalmi-gazdasági fejlettségének szintje. Az átlag meghatározható külön a gazdasági fejlettséget jellemző mutatócsoportra és külön a szociális fejlettség jellemzőire. E módszer előnye az egyszerű alkalmazhatóság – lehetővé teszi a kapott információ „összesűritését” és a különböző indikátorok közös nevezőre hozatalát. Ezenkívül a gazdasági és szociális fejlettségre külön-külön kapott rangsorbeli pozíciók rámutatnak e két alrendszer gyenge láncszemeire.

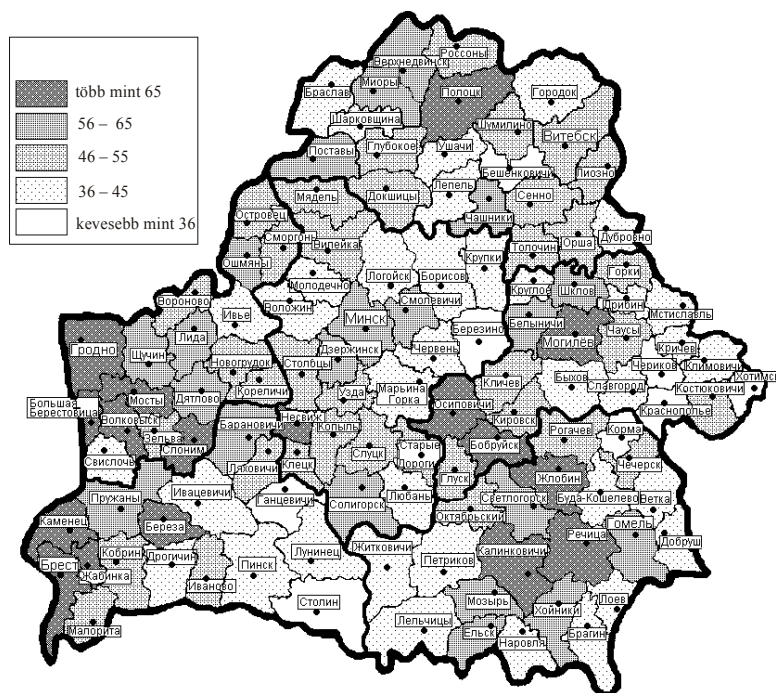
Bármely elméleti vázlatnak annyi az értéke, amennyire alkalmazni lehet a gyakorlatban. Számításaink azt mutatják, hogy a járások társadalmának és gazdaságának fejlettségi színvonalára igen erősen differenciált (ábra). Elegendő megjegyezni, hogy csak a komplex mutatóik eltéréseinek aránya 4,5-szeres (a Kamenyecki és a Gancevicsszki járásoké), ugyanakkor a gazdasági és a szociális fejlettség szerinti eltérés aránya több mint tízszeres. Ezt a helyzetet nem lehet még elégségesnek sem elfogadni, mert Belarusz regionális fejlesztésének egyik legfontosabb feladata a helyi közösségek életszínvonalában és -minőségében meglévő különbségek csökkentése.

A továbbiakban a társadalmi-gazdasági fejlettségre kapott komplex mutatók alapján tipologizáltuk az adminisztratív járásokat. Egyébként ennek a típusalkotásnak különböző céljai lehetnek: tudományosak és gyakorlatiak (például a problematikus járások kiemelése). A tipológiai legegyszerűbb változata a járások rangsorba állítása egy mutató szerint (esetünkben ez a társadalmi-gazdasági fejlettség komplex indexe), s a továbbiakban néhány csoportra osztásuk. Ennek eredményeképpen a járásoknak 5 csoportját vagy típusát mutattuk ki (táblázat).

A belarusz járások típusai fejlettség komplex mutatója (fkm) szerint

Nagyon magas (fkm>65)	Magas (65≥fkm≥56)	Közepes (55≥fkm≥46)	Alacsony (45≥fkm≥36)	Nagyon alacsony (fkm<36)
Berjovszkij	Baranovicsszkij	Ivanovszkij	Drogicsinszkij	Gancevicsszkij
Bresztszkij	Pruzszkij	Kobrinszkij	Ivacevicsszkij	Sztolinszkij
Zsabinkovszkij	Verhnyedvinszkij	Ljahovicsszkij	Lunyinyeckij	Kormjanszkij
Kamenyecki	Miorszkij	Maloritszkij	Pinszkij	Krasznopolszkij
Polockij	Posztávskij	Vityebszkij	Braszlávszkij	Hotyimszkij
Zslobinszkij	Csasznyicszkij	Doksickij	Gorodokszkij	Cserikovszkij
Kalinkovicsszkij	Gomelszkij	Lioznyenszkij	Dubrovenszkij	Besenkovicszkij
Recsickij	Jelszkij	Orszkij	Lepelszkij	Berezinszkij
Beresztovickij	Mozirszkij	Rosszonszkij	Usácszkij	
Volkovicszkij	Szvetlogorszkij	Szennyenszkij	Sarkovscsinszkij	
Grodnyenszkij	Hojnyicszkij	Tolocinszkij	Braginszkij	
Mosztovszkij	Gyátlovskij	Sumilinszkij	Buda-Koseljovszkij	
Szlonyimszkij	Lidszkij	Oktyábrszkij	Vetkovszkij	
Bobrujszkij	Osmjanszkij	Rogacsovskij	Dobrusszkij	
Mogiljovszkij	Szucsinszkij	Csecserszkij	Zsitkovicsszkij	
Oszipovicsszkij	Belinyicszkij	Voronovszkij	Lelcsickij	
Nyeszvizszkij	Sklovskij	Zelvenszkij	Lojevskij	
	Dzerzsinszkij	Korelicsszkij	Narovljánszkij	
	Minszkij	Novogrudszkij	Petrikovszkij	
	Szmolevicsszkij	Osztroveckij	Ivjevskij	
	Szoligorszkij	Szmogronszkij	Szviszlocsszkij	
		Glusszkij	Bihovszkij	
		Goreckij	Dribinszkij	
		Kirovskij	Klimovicsszkij	
		Kosztjukovicsszkij	Lkicsevszkij	
		Kricsevszkij	Krugljánszkij	
		Csaszszkij	Msztyiszlávszkij	
		Viléjszkij	Szlávgorodszkij	
		Kleckij	Boriszovszkij	
		Kopilszkij	Volozsinszkij	
		Glubokszkij	Krupszkij	
		Mjagyélszkij	Logojszkij	
		Szluckij	Ljubánszkij	
		Sztarodorozsszkij	Mologyécnyenszkij	
		Sztolbcovszkij	Puhovicsszkij	
		Uzgyenszkij	Cservenszkij	

A Belarusz Köztársaság közigazgatási járásainak komplex fejlettségi mutatója, 2007

Megjegyzés: A magasabb érték a kedvezőbb.

A Minszki(i) járás mutatója a főváros nélkül számolva.

A járásek társadalmi-gazdasági fejlettségében jelentkező eltéréseknek különböző okai vannak.

A fejlettségi szint legnagyobb mértékben a közigazgatási járásek gazdasági struktúrájával függ össze, illetve azzal, milyen sajátos módon alakult ki ez a struktúra az utóbbi évtizedek során. A társadalmi-gazdasági fejlettség színvonala jelentős mértékben függ a népesedéstől, a járásek gazdaságföldrajzi helyzetétől, humán és természeti erőforrásokkal való ellátottságától, úthálózatától. Az általunk számított korrelációs együtthatók elég magas fokú összefüggést mutatnak (0,6 és 0,8 között ingadoznak). Ezen objektív körülményeken kívül meghatározott szerepet játszanak szubjektív tényezők is, amelyek a kormány által regionális szinten megvalósított intézményi változtatásokkal függenek össze: a kisvállalkozások fejlesztésével, a kedvezményes adóztatással, költségvetési finanszírozással stb. Bármennyire különböző jellegűek is a területi differenciálódás okai, a fő feladat változatlanul az, hogy az eltérést csökkenteni kell, már csak rendkívüli mértéke miatt is.

A társadalmi-gazdasági fejlettség új minősége összefügg a régiók versenyképességének növelésével mind nemzeti, mind nemzetközi viszonylatban, amihez pedig integrálódniuk kell a világgazdaságba a határ menti és régióközi kapcsolatok fejlesztése révén.

A regionális fejlesztésben elsőbbséget kell élvezzen a kis- és középvállalkozások járási szinten történő (pénzügyi, szervezeti, informatikai) állami támogatása.

Az ország regionális fejlesztésében különleges helyet kell elfoglalnia a demográfiai összetevőnek. A fiatal családok valós állami támogatása nélkül a rurális területek, a kisvárosok jövőbeli társadalmi-gazdasági fejlődése megkérdőjelezhetővé válhat. Nem egyszerűen kedvezményes lakásépítési hitelekéről van szó – az élet realitásai megkövetelik, hogy az országban sürgősen létre kell hozni a „családi tőkét”.

Meghatározott területekre irányuló intézkedések, az állam által megvalósított konkrét regionális programok szükségesek. A mi tipológiánkban ezekhez sorolandók a nagyon alacsony és az alacsony komplex fejlettségi mutatójú járások (lásd a táblázatot).

A regionális problémák megoldása érdekében – más intézkedések mellett – optimalizálni kell az ország közigazgatási-területi beosztását. Nem csak a jelentéktelen demográfiai potenciállal rendelkező járások megszüntetéséről, egyik vagy másik közigazgatási alakulat összevonásáról van szó! Fontosabb az állami tisztviselők létszámának optimalizálása, a velük kapcsolatos költségek csökkentése az irányítás minden szintjén.

Következésképpen, az országban még sokat kell tenni azért, hogy enyhüljenek a járások társadalmi-gazdasági különbségei, s emelkedjen a helyi közösségek életszínvonala, javuljon életminősége.

Kulcsszavak: Belarusz, Fehéroroszország, Minszk, közigazgatási járások, rajonok, a fejlettség komplex mutatója, fejlettségi rangsor, Engel-együttható, területfejlesztés.

Fordította: dr. Marosi Lajos

Resume

An associate professor of the State Pedagogic University at Minsk, and a candidate for doctoral degree introduce the enormous regional disparities at the level of administrative townships in the Belarus Republic. They create a complex index from 5 economic and 5 social indicators, and they rank the 118 regional units by these indicators. Depending on their development level these townships are sorted to 5 groups. Their proposal is based on these groups, that the townships sorted to the worst groups should be given special state subsidy.

Még néhány adat a Belarusz Köztársaságról

Területe 207 600 km², nagysága szerint Európában a 13. (Ebből 38% erdő, 2% víz, 44% mezőgazdasági terület, 16% egyéb.) Népeisége 9 660 800 (2009. dec. 1.) Átlagos népsűrűsége 48 fő/km².

Hat megyéje (oblaszty) van, ezek székhelyei: Minszk, Breszt, Vicebszk, Homel, Hrodna és Mahiljov. Városainak száma több mint 100, tizenkettőnek a népeisége százezernél több. A főváros, Minszk lélekszáma 1 780 700 fő.

Az ország jelentős tranzitszerepet játszik a kelet–nyugat és az észak–dél összeköttetésekben. Minszk távolsága Varsótól 500 km, Moszkvától 700 km, Berlintől 1060 km, Béctől 1300 km.

A belarusz exportban az EU-tagállamok részesedése 2007-ben 43,8% volt. (2006-ban pedig 46,1%.)

Forrás a Belarusz Köztársaság Külügyminisztériuma: <http://www.mfa.gov.by/ru/republic/>